
Stemmeretten – ikke helt allmenn likevel?

Fattigdom og stemmerett i Kristiania 1915

**Hva skulle til for at fattige i
Kristiania fikk suspendert
stemmeretten ved det første
allmenne stortingsvalget for
kvinner og menn i 1915?**

Fordypningsoppgave HIS3090

Institutt for arkeologi, konservering
og historie

Vår 2013

Skrevet av: Karoline Oliegreen

Veileder: Hilde Sandvik

Antall tegn med mellomrom: 26 789

Innhold

1.0 Innledning.....	3
2.0 Skritt mot allmenn stemmerett.....	4
2.1 Situasjonen rundt stortingsvalget i 1915.....	4
2.2 Stortingsforhandlingene i 1919.....	5
3.0 Et behov for understøtte.....	6
3.1 De fattige og fattighjelp – hvem var de trengende?.....	7
3.2 Fattigkrets 4.....	8
4.0 Årsakene til suspendert stemmerett.....	9
4.1 De understøttende i fattigkrets 4.....	9
4.2 Analyse - Fikk de understøttende suspendert stemmeretten?.....	11
5.0 Konklusjon.....	15
6.0 Kilder.....	16
7.0 Vedlegg.....	17
7.1 Vedlegg 1.....	17

1.0 Innledning

I år er det 100 år siden kvinner fikk stemmerett i Norge på like vilkår som menn. At alle menn og kvinner fikk stemmerett i 1913, innebærer at vi i 2013 feirer 100 år med allmenn statsborgerlig stemmerett for både menn og kvinner. I den forbindelse har jeg, i min bacheloroppgave, valgt å fokusere på stemmerettssituasjonen rundt det første allmenne stortingsvalget i 1915.

Allmenn statsborgerlig stemmerett ble innført i Norge for menn i 1898 og for kvinner i 1913. Dermed kan man regne stortingsvalget i 1915 som det første allmenne valget. Likevel var det fortsatt en betydelig del av befolkningen som ikke fikk lov til å stemme ved valget i 1915. En av hovedgrunnene til dette var at ordningen rundt mottakelse av fattigstøtte kun føre til tap av stemmerett i 1898.¹ Denne regelen ble innført i forbindelse med allmenn stemmerett for menn og var lovregulert i Grunnloven § 52. Ifølge Ragnhild Rein Bore viser folketellingen i 1900 at det var i overkant 23 000 av 485 000 norske mannlige borgere over 25 år som ikke fikk stemme.²

Det var flere årsaker til at stemmeretten ble suspendert etter Grunnloven § 52, som omhandler hva som skal til for å få suspendert stemmerett. Før regelen i Grunnloven § 52 ble innført i 1898, hadde stemmeretten siden 1814 blitt suspendert ved andre tilfeller som konkurs og forbrytelser.³ Det var en stor økning i antallet av suspendert stemmerett mellom stortingsvalget i 1912 til 1915, fra omlag 17 000 i 1912 til 47 000 i 1915. Den store forskjellen mellom disse valgene skyldes at kvinner hadde fått allmenn stemmerett. Ifølge Bore var over 30 000 av de suspenderte dette året kvinner.⁴

På bakgrunn av dette har jeg valgt å besvare følgende problemstilling: *Hva skulle til for at fattige i Kristiania fikk suspendert stemmeretten ved det første allmenne stortingsvalget for kvinner og menn i 1915?*

Mitt arbeid med dette emnet er preget av stor nysgjerrighet for temaet, ettersom jeg har lite forkunnskaper. Jeg synes det er interessant å belyse hvem de stemmeløse var, særlig de fattige som fikk suspendert stemmeretten ved valget i 1915. Mitt hovedfokus er at jeg tar utgangspunkt i fattigkrets 4 i Kristiania, som det kommer en nærmere beskrivelse av senere i oppgaven. Her fikk flere av innbyggerne suspendert stemmeretten sin ved stortingsvalget i 1915.

---

¹ Johanne Bergkvist, Unn Hovdhaugen, «Fattig og umyndiggjort», 2013, 12

² Ragnhild Rein Bore, «Valgaktuelt 2005: Stemmeberettigede ved Storthingsval gere de norske Borgere...» (Oslo: Statistisk sentralbyrå, 2005), 8

³ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 55

⁴ Bore, «Stemmeberettigede», 8

Hovedsakelig ønsker jeg å belyse de ulike årsakene til at enkelte i fattigkrets 4 i Kristiania fikk suspendert stemmeretten sin. Videre vurderer jeg hvorvidt disse personene er representative for resten av denne gruppen i Kristiania. Til slutt vil jeg gå nærmere inn på om alle de understøttende i fattigkrets 4 mistet stemmeretten sin ved valget i 1915, eller, i så fall, hvorfor de fikk beholde den.

Jeg vil starte oppgaven med se nærmere på veien til allmenn stemmerett i Norge. Særlig vil jeg fokusere på omstendighetene rundt valget i 1915 og deretter knytte disse opp mot stortingsforhandlingene i 1919. Videre i oppgaven vil jeg se nærmere på forholdene i Kristiania rundt 1915 og gå inn på fattigkrets 4, som lå midt på Kristianias østkant. Mot slutten vil jeg gi en analyse av undersøkelsen min og drøfte årsakene til hvorfor de fattige fikk suspendert stemmeretten ved stortingsvalget i 1915.

2.0 Skritt mot allmenn stemmerett

2.1 Situasjonen rundt stortingsvalget 1915

Som tidligere nevnt var det mange som ikke fikk stemme i 1915, til tross for at det var innført allmenn stemmerett for både kvinner og menn under stortingsvalget. I stemmemanntallet kom dette fram ved et kryss: «et kryds eller kors foran Navnet betyr, at vedk. persons stemmerett er suespendert.»⁵ Ifølge Bergkvist og Hovdhaugen var det omkring 5 % som ble fratatt stemmeretten sin på landsbasis.⁶ Likevel var det oppimot 19 % - og i noen gater nærmere 25 % av beboerne - som fikk suspendert stemmeretten sin på Kristianias østkant.⁷ Dersom man undersøker stemmemanntallet fra stortingsvalget 1915, ser man en tydelig tendens når det gjelder hvem som mistet stemmeretten. Personer som var fratatt stemmeretten kom hovedsakelig fra østkanten og levde i arbeiderstrøk.

I 1908 inneholdt Grunnloven § 52 d de samme betingelsene for suspensjon av stemmerett ved stortingsvalg, som betingelsene for suspensjon ved det kommunale valget.⁸ Konstitusjonskomiteen henholdt seg enstemmig til at man skulle få suspendert stemmeretten dersom vedkommende ikke kunne gi bevis for at han/hun ikke kunne være selvhjulpen. Slike bevis kunne være innleggelse på sykehus eller asyl, utgifter til medisin eller utgifter i forbindelse med barnets skoleundervisning.⁹ Dermed skulle man for eksempel ikke få

---

⁵ Det statsborgelige mandtal 1915, protokoll kommer

⁶ Bergkvist & Hovdhaugen, «Fattig og umyndiggjort», 12

⁷ Bergkvist m.fl, «Fattig og umyndiggjort», 12

⁸ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 54

⁹ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 54

suspendert stemmeretten sin hvis medisinske årsaker lå til grunn for at man ikke var selvhjulpen.

Tallene fra stortingsforhandlingene i 1919 viser at nesten 7 % av Kristianias befolkning fikk suspendert stemmeretten på grunn av fattigstøtte ved valget i 1918.¹⁰ Av Stortingsforhandlingene fra 1919 fremgår det at tilsammen 26 951 personer var innført i Kristianias fem valgkretser ved valget i 1918, hvorav 1 779 av disse hadde fått suspendert stemmeretten sin. Av disse 1 779 personene var det 1 756 som hadde fått suspendert stemmeretten sin på grunnlag av fattigstøtte.¹¹ Med andre ord utgjorde personer som fikk suspendert stemmeretten sin på grunn av mottakelse av fattigstøtte klart den største gruppen av de som fikk suspendert stemmeretten sin.¹² Sammenliknet med årene før hadde antallet av de som fikk suspendert stemmeretten sin på grunnlag av fattigstøtte økt kraftig, særlig etter 1913.¹³ Ifølge Bergkvist og Hovdhaugen (2013) var grunnen til dette enkel: Det store antallet fattige kvinner.¹⁴

Da bestemmelsen ble opprettet i 1898 ble det vedtatt at alle som mottok fattigstøtte til seg selv til ektefeller eller til barn under 15 år, ble fratatt stemmeretten, om ikke dette beløpet var tilbakebetalt innen valgmannallet ble avsluttet. På dette grunnlaget hevder Bergkvist og Hovdhaugen, *ibid*, at de fattige ble erklært umyndige.¹⁵ De fikk ikke tilbake stemmeretten før de hadde tilbakebetalt gjelden sin til fattigvesenet. Resultatet ble at det var mange som kunne forbli stemmeløse resten av livet. Dette rammet hovedsakelig kvinner, ettersom 30 354 av 47 692 med suspendert stemmerett i 1915 var kvinner.¹⁶ Det finnes flere årsaker og forklaringer til dette, men hovedårsakene er at de som regel var sårbare og lavtlønnet, både som enker, ugifte, mødre og koner.¹⁷ Bestemmelsen i Grunnlovens § 52 som fratok de med understøttelse stemmeretten ble opphevet i 1919.

2.2 Stortingsforhandlingene i 1919

Det kommer frem i stortingsforhandlingene i 1919 at bestemmelsen om fattighjelp som grunnlag for suspensjon av stemmeretten kom som et resultat av den nye loven i 1898, hvor

---

¹⁰ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 55

¹¹ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 55

¹² Bergkvist m.fl. «Fattig og umyndiggjort», 11

¹³ Bore, «Stemmeberettigede...», 8

¹⁴ Bergkvist m.fl. «Fattig og umyndiggjort», 11

¹⁵ Bergkvist m.fl. «Fattig og umyndiggjort», 12

¹⁶ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 55

¹⁷ Bergkvist m.fl. «Fattig og umyndiggjort», 12

«alle selvhjulpne mænd burde drages ind i de stæmmeberettiges kreds».¹⁸ Flertallet i Stortinget den gangen konkluderte med at det ikke kunne settes noen annen grense ved selvforsyning eller selvstendighet enn den grensen som kom som et resultat av støtte fra offentlige midler som fattighjelp. Dermed kan man si at bestemmelsen kom som et resultat av Stortingets forsøk på å definere hvem som var selvstendige.

Motforestillinger mot paragrafen, i sin helhet, kom for første gang opp på et kommunalmøte som ble avholdt i Værdal i Trøndelag i april 1919.¹⁹ Der rettet forsamlingen en henstilling til Stortinget. Henstillingen ble fulgt opp av Stortinget og ble sendt til regjeringen. Som et resultat fant departementet den dagjeldende bestemmelsen i § 52 som mindre tilfredsstillende. Med tanke på andelen av befolkningen som har fått suspendert stemmeretten sin på grunnlag av fattighjelp, var komiteen enstemmig i at det ikke lenger fantes tilstrekkelige grunner for å opprettholde grunnlovsbestemmelsen av 1898 i 1919.²⁰ Som et resultat ble § 52 avskaffet og de fattige fikk stemme selv om de mottok hjelp fra det offentlige. Historiker Anne Lise Seip hevder at det var først da de fattige fikk stemmerett i 1919 at det tydelige og vonde skillet mellom «fattigklassen» og arbeiderklassen ble opphevet.²¹

3.0 Et behov for understøttelse

3.1 De fattige og fattighjelp – hvem var de trengende?

Under bolignøden i Kristiania på begynnelsen av 1900-tallet var det flere av byens fattigste befolkning som bodde meget trangt. Ifølge Kjeldstadli vitner Aftenposten i 1916 om at elleve personer bodde på et rom uten kjøkken.²² Dette tyder på krevende forhold, som kanskje kunne gå spesielt hardt utover byens fattige i bolignøden. Nøden var stor, spesielt under krigen, og det finnes trolig mange mørketall på fattige og trengende som ikke fikk hjelp fra fattigvesenet på denne tiden.

Det kan være vanskelig å si akkurat hvor mange som var fattige i Kristiania rundt 1915. Man kan ta utgangspunkt i fattigvesenets protokoller over hvor mange som fikk hjelp og understøtte, men ektefellene til de understøttende ble ikke oppført før i 1928.²³ Tar man likevel et utgangspunkt i disse tallene, så kan man få en viss anelse. Eilert Sundt hevder tellingene over dem som får støtte i distriktene er relativt unøyaktige i 1866, men at

---

¹⁸ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 53

¹⁹ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 54

²⁰ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 55-56

²¹ Bergkvist m.fl, «Fattig og umyndiggjort», 12

²² Kjeldstadli, *Den delte byen fra 1900-1948*, 54

²³ Kjeldstadli, *Den delte byen fra 1900-1948*, 59

fattigvesenets protokoller i Kristiania på samme tid er relativt nøyaktige.²⁴ På Byarkivet observerte jeg at det bare var enkelte fattigdistrikter som hadde protokoller over de understøttende rundt 1915. Man kan utfra støtteprotokollene, hjemstavnshøringene og stemmemanntallet for 1915 se hvor mange som fikk hjelp. Likevel sier de ingenting om de fattige som en totalgruppe. Hvor skal man sette grensen for fattigdom? Skal man for eksempel sette grensen ved at man ikke har råd til gi barna sine nok ernæring? Ifølge Kjeldstadli blir saken da en ganske annen. Da strakk nok fattigdommen langt opp i befolkningen.²⁵ Dermed kan man se at det var langt fler enn de understøttede som hadde dårlig råd. Dette kan tyde på at antallet fattige rundt 1915 var langt høyere enn det vi kan tolke utfra stemmemanntallet og støtteprotokollene fra fattigkrets 4.

3.2 Fattigkrets 4

Tidligere har jeg belyst at mottagelse av fattighjelp var en sentral årsak til at personer ble fratatt stemmeretten. I Fattigvesenets arkiver finnes det et manntall for understøttede hvor det står oppført den understøttedes navn, fødselsår, fødested, bopel, forsørgelsespliktige, årsak til understøttelse, personens arbeidsfortjeneste, hva slags understøttelse som har blitt gitt og hvor lenge den har blitt gitt.²⁶ I min undersøkelse har jeg tatt for meg manntallet for understøttede i 4. fattigkrets, og tatt for meg de som mottok støtte fra og med 1909. Videre har jeg brukt personenes adresse til å finne navnene igjen i stemmemanntallene for 1915, for å se om personene er markert med en stjerne eller et kryss foran navnet sitt.

Fattigkrets 4 dekket området fra Ankerbroen i sør og helt opp til Birkelunden i nord. Kretsen følger Toftes gate i øst, første kvartal av Helgesensgate før den stopper i krysset mellom Falsens gate og Schleppegrells gate i nord.

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i denne kretsen fordi det er en liten krets midt på østkanten. I tillegg tilhørte flesteparten av befolkningen den lavere middelklasse og arbeiderklassen.²⁷ Befolkningen hadde dermed relativt lik levestandard. På denne måten kan undersøkelsen min være mer representativ for kretsen som en helhet. Med tanke på at de fleste som ble fratatt stemmeretten bodde i arbeiderstrøk, kan mitt eksempel med fattigkrets 4 belyse levestandarden til arbeiderne og de understøttede i 1915. Hadde jeg til motsetning valgt et større distrikt, med større variasjon i levestandarden, kunne ikke 4. krets vært like representativ for oppgaven, ettersom leveforholdene ikke kommer like tydelig frem.

---

²⁴ Eilert Sundt, *Om fattigforholdene i Christiania* (Oslo: Gyldendal, 1978), 83

²⁵ Kjeldstadli, *Den delte byen fra 1900-1948*, 60

²⁶ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende ca. 1914-1936

²⁷ Kjeldstadli, *Den delte byen fra 1900-1948*, 32

Bildet viser grensene til Fattigkrets 4 i Kristiania 1901

4.0 Årsakene til suspendert stemmerett

4.1 Et utvalg av de understøttende i fattigkrets 4

I denne delen har jeg valgt å presentere fem av de 30 personene jeg har inkludert i undersøkelsen min. Dette er fem personer jeg regner som meget sentrale eller interessante for oppgaven. Utvalget er personer jeg kommer tilbake til og drøfter i analysen. De resterende personene finnes i vedlegg 1.

I Thorvald Meyers gate 46 bodde ugifte Berthe Marie Gundersen, som var født i 1843. Hennes navn er markert med en stjerne i stemmemanntallet 1915.²⁸ I understøttelsesprotokollene er det oppført at hun har mottatt et fast månedlig beløp til livsmidler. Dette har hun mottatt fordi hun «skulle være gal».²⁹

I Nordregate 10 bodde bryggeriarbeider Aksel Hansen, født i 1885. Han og hans kone, født i 1893, har mottatt medisin til ett av barna sine som slet med sykdom i begynnelsen av 1915. Ekteparet hadde til sammen to barn under 15 år i 1915.³⁰ Utfra alderen til kona kan vi se at hun var for ung til å stemme ved valget i 1915, og som et resultat kan vi bare finne bryggeriarbeider Aksel Bernhard Hansen i stemmemanntallet fra 1915. Han var markert med en stjerne og ble dermed fratatt stemmeretten ved valget.³¹ Som tidligere nevnt var støtte til medisin ikke en legitim årsak til suspendert stemmerett jamfør § 52d i Grunnloven.³² Dermed kan det tenkes at Aksel skyldte fattigkassen penger for et tidligere beløp, selv om dette ikke er

²⁸ Stemmemanntallet 1915, Grunerløkka skole, 67

²⁹ Forstanderen for fattigkrets 4, mandtall for understøttende, Nr. 59

³⁰ Forstanderen for fattigkrets 4, mandtall for understøttende Nr. 12

³¹ Stemmemanntallet 1915, Grunerløkka skole, 25

³² Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 54

oppført i understøttelsesprotokollene. Sannsynligvis er dette beløpet som har forårsaket til at han fikk suspendert stemmeretten.

I Sofienberggaten 29 bodde ugifte Inga Bjerke, født i 1880, som fødte et barn den 07.04. 1915. Hun mottok 23,40 kr den 18.10. 1915 som skulle dekke det nyfødte barnets begravelse. Det er ikke oppgitt mer informasjon rundt barnets dødsårsak eller lignende.³³ Inga Bjerke i Sofienberggaten 29 er ikke markert med en stjerne i stemmemanntallet.³⁴ Årsaken til dette kan være flere. Men siden det ikke er oppført noen anmerkninger om at pengene er tilbakebetalt i understøttelsesprotokollene kan årsaken ligge i at hun fikk understøttelse bare noen dager etter valget. På denne måten rakk ikke fattigvesenet å suspendere stemmeretten hennes til valget. Ifølge digitalarkivet ble stortingsvalget avholdt den 11.10.1915.³⁵ På den andre siden kan en medårsak være at noen andre kan ha betalt beløpet for henne, som for eksempel barnefaren eller familien.

Rudolf Emil Jensen, født 1863, og Anna Jensen, født 1860, bodde i Korsegata 4.³⁶ De mottok livsmidler på grunn av sykdom i 1915.³⁷ Til tross for dette er de ikke markert med en stjerne i stemmemanntallet.³⁸ Likevel er datteren deres Dagny Amanda Jensen, født 1888, markert med en stjerne i stemmemanntallet. Hun bor på samme adresse som foreldrene og arbeidet som månedspike.³⁹ Det finnes ingen informasjon om Dagny i manntallet for de understøttede, men det kan tenkes at det er Dagny som har mottatt livsmidlene istedenfor foreldrene. Dermed kan foreldrene ha vært oppført istedenfor Dagny i protokollene og dette kan være årsaken til at hun er markert med en stjerne, og ikke foreldrene. På en annen side finnes det ingen kilder på dette, verken i stemmemanntallet eller understøttelseprotokollen for fattigkrets 4.⁴⁰

I Nordregate 11 bodde Emma Johannsen, født 1900, sammen med sin mor, vaskekonen Trine Johannsen, født 1879. Emma mottok livsmidler i to måneder fra og med den 21.10.1915. Årsaken skal være at hun er «syk nu». I tillegg står det en anmerkning om at Emma har vært utsatt på et barnehjem på Ekeberg fram til hun var seks år.⁴¹ Jeg har ikke funnet noe informasjon om et slikt barnehjem på digitalarkivet. Emma var 15 år i 1915 og var dermed for ung til å stemme. Likevel er moren Trine markert med en stjerne i

---

³³ Forstanderen for fattigkrets 4, mandtall for understøttende Nr. 61

³⁴ Stemmemanntallet 1915, Sofienberg skole, 52

³⁵ <http://www.easyresearch.se/s.asp?ID=111789596&Pwd=i8mX0LQW&QID=3160777>

³⁶ Stemmemandtallet 1915, Borgerskolen, 32

³⁷ Forstanderen for fattigkrets 4, mandtall for understøttende Nr. 43

³⁸ Stemmemanntallet 1915, Borgerskolen, 32

³⁹ Stemmemanntallet 1915, Borgerskolen, 32

⁴⁰ Stemmemanntallet 1915, Borgerskolen, 32, Forstanderen for fattigkrets 4, mandtall for understøttende Nr. 43

⁴¹ Forstanderen for fattigkrets 4, mandtall for understøttende Nr. 62

stemmemanntallet fra 1915.⁴² Et interessant aspekt ved dette tilfellet er at moren er markert med en stjerne til tross for at understøttelsen ble gitt så nærme valget i 1915. Det er ikke oppført noe annen støtte til familien tidligere bortsett fra at Emma tilbrakte sine første år på et barnehjem. Det kan dermed tenkes at moren fortsatt skylder penger til fattigvesenet, som resulterte i at hun var merket med en stjerne ved valget i 1915.

4.2 Analyse – Fikk de understøttede suspendert stemmeretten?

I denne oppgaven har jeg konsentrert meg om 30 understøttende som var oppført i *Forstanderen i 4. krets: Manntall for understøttende ca.1914-1936*. Ikke alle som er oppført i denne protokollen står oppført med suspendert stemmerett i stemmemanntallet for 1915:

Tabell 1. Understøttede i fattigkrets 4 i Kristianias stemmemanntall 1915.

Antall understøttede med suspendert stemmerett	15
Antall understøttede uten suspendert stemmerett	12
Antall understøttede som ikke finnes på samme adresse i stemmemanntallet 1915	3
Antall understøttede til sammen i undersøkelsen:	30

Bare 15 av de 30 personene i undersøkelsen fikk suspendert stemmeretten sin ved stortingsvalget i 1915. Før oppgaven hadde jeg forventninger om at flere av disse var enke eller alenemødre som måtte oppdra barna sine uten en mann. Disse forventningene tilsvarer ikke resultatet: flesteparten av de understøttende, som fikk suspendert stemmeretten ved valget i 1915, var eldre, syke mennesker som ikke kunne arbeide, men likevel ikke oppfylte kravet til fritak. Nedenfor har jeg laget to tabeller hvor den første viser de ulike årsakene til at de understøttede fikk fattighjelp og dermed fikk suspendert stemmeretten, mens den andre tar for seg alderen på disse personene.

Tabell 2. Årsak til understøtte som førte til suspendert stemmerett i 4. krets ved valget i 1915.

Sykdom	9
Pensjon og sykdom	1
Arbeidsledighet og sykdom	1
Psykisk tilstand	1
Sykt barn	3
Totalt	15

⁴² Stemmemanntallet 1915, Borgerskolen, 49

Tabell 3. Alder på de understøttede i 4. krets med suspendert stemmerett ved valget i 1915.

21-30 år	2
31-40 år	1
41-50 år	1
51-60 år	4
61-70 år	3
71-80 år	1
81-90 år	3
Totalt	15

I min undersøkelse kommer det dermed fram at sykdom er, i størst grad, årsaken til at man mottok fattighjelp. Syke barn eller psykisk helse kommer også fram som en årsak til dette. Dette tyder på at sykdom kunne være en viktig årsak til at man fikk fattighjelp og, som følge av dette, igjen fikk stemmerettigheten sin suspendert. Faktisk var fysisk eller psykisk sykdom årsaken til alle suspensjonene i undersøkelsen. Den eneste forskjellen lå i om det var personens, ektefellens eller barnets sykdom som førte til dette. I tillegg er det så mange som 10 av 15 personer over 50 år i undersøkelsen med suspendert stemmerett. Dermed kan vi trekke konklusjonen om at alderdom var en viktig faktor til understøttelse, fordi flere eldre ble syke på bakgrunn av alderdom og trengte dermed støtte. Som et resultat av undersøkelsen min har jeg funnet ut at det var flest gamle syke mennesker som mottok fattighjelp og på denne måten fikk suspendert stemmeretten ved valget i 1915. På den andre siden er det viktig å påpeke at min undersøkelse kun tar for seg 30 personer i fattigkrets 4. Med tanke på oppgavens omfang er det derfor ikke usannsynlig at tendensen kan være ulik innenfor andre fattigkretser i Kristiania i 1915.

Tidligere i oppgaven kom jeg inn på at den største andelen av fattigtrengende med suspendert stemmerett var kvinner.⁴³ For å stille spørsmål ved oppgavens omfang kan det være viktig å undersøke hvorvidt denne fattigkretsen, og mine funn, er i tråd med den nasjonale statistikken. I tabellen nedenfor viser jeg dermed antallet menn og kvinner som mottok fattighjelp og som et resultat fikk suspendert stemmeretten sin ved valget i 1915.

Tabell 4. Kjønn på de understøttede i 4. krets med suspendert stemmerett ved valget i 1915.

Menn	5
Kvinner	10
Totalt	15

---

⁴³ Bore, «Stemmeberettigede...», 8

Dermed kan man se at min undersøkelse er i tråd med den nasjonale statistikken: Det var flest kvinner som fikk suspendert stemmeretten sin grunnet understøtte. Dette samsvarer med tendensen for kjønn med resten av landet. Av kvinnene i undersøkelsen er det flest enker eller husmødre med en syk mann som mottar fattigstøtte. Dette resultatet kan henge logisk sammen med at det var sykdom og alderdom som var den største årsaken til at man fikk suspendert stemmeretten. De tre unntakene omhandler tre ugifte jenter født i 1880, der kun en av dem har fått suspendert stemmeretten. Årsaken til at disse jentene har fått understøtte er en begravelse av Inga Bjerkes spedbarn⁴⁴, sykdom hos tjenestepike Ellen Pettersen⁴⁵, i tillegg til den ukjente årsaken til at Dagny Amanda Jensen fikk suspendert stemmeretten sin.⁴⁶ Likevel har jeg diskutert tidligere i oppgaven at det kan være sykdom som har ført til at hun mistet stemmeretten ved valget i 1915.⁴⁷

På den andre siden er det litt under halvparten av de understøttende i undersøkelsen som ikke fikk suspendert stemmeretten. Noe som kan være veldig interessant ettersom det fremgår av stortingsmeldingen fra 1919 at alle som mottok fattighjelp fra og med 1898 fram til 1919 skal ha fått suspendert stemmeretten.⁴⁸ Dette gir også et ganske annerledes bilde enn det jeg belyste i begynnelsen av oppgaven. Så hvorfor fikk ikke disse personene suspendert stemmeretten? I kommende tabell har jeg utformet de ulike grunnene til dette:

Tabell 5. Årsak til understøtte som ikke førte til suspendert stemmerett i krets 4 ved valget i 1915.

Tilbakebetalt gjeld før valget	1
For ung til å stemme (noen andre i familien står ansvarlig for denne personens gjeld)	2
Tid – personen har mottatt understøtte for nære eller etter valget	3
Trangens årsak	2
Ukjent årsak	4
Antall understøttende til sammen uten suspendert stemmerett.	12

I tabellen har jeg ikke lagt ved de tre personene i undersøkelsen som ble flyttet til en annen fattigkrets før valget. Av resultatet kan vi se at både alder, tilbakebetalt gjeld og tidsperspektivet er viktige årsaker til at man ikke fikk suspendert stemmeretten. De fire

⁴⁴ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 61

⁴⁵ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 45

⁴⁶ Stemmemanntallet 1915, Borgerskolen, 32

⁴⁷ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 43

⁴⁸ Stortingsinnstilling nummer 279. 1919.

personene som jeg har listet opp med en ukjent årsak til at de ikke fikk suspendert stemmeretten kommer fra to familier. Gustav og Juliane Johnsen mottok understøttelse som skulle dekke medisin til Gustav grunnet sykdom.⁴⁹ Som tidligere nevnt ble dette beløpet kun gitt ut en gang den 04.03. 1915. På grunnlag av trangens årsak, medisin, blir ikke stemmeretten suspendert. Ifølge Grunnlovens § 52 d var understøttelse til medisin en legitim grunn til å ikke miste stemmeretten. På denne måten faller paret utenfor oppgavens omfang. En annen årsak kan også være at ekteparet har rukket å tilbakebetale beløpet før valget i 1915. Likevel er dette veldig usikkert siden det ikke står noen anmerkninger om dette i understøttelsesprotokollene.

Den andre familien som er nevnt i denne sammenhengen er ekteparet Rudolf Emil Jensen og Anna Jensen. Det som er interessant i deres tilfelle er at Rudolf Emil og Anna Jensens datter Dagny er markert med den stjerne i stemmemanntallet.⁵⁰ Dermed kan det se ut som at ekteparet har mottatt beløpet for datteren eller at faren står oppført istedenfor datteren, siden hun ikke er nevnt i understøttelseprotokollen. På den andre siden kan det også hende at ekteparet har tilbakebetalt fattigstøtten før valget og at datterens suspensjon er grunnet annen gjeld, på tross av at dette ikke er nevnt i protokollen.⁵¹

Det var særlig en adresse som gikk igjen over personer med suspendert stemmerett i fattigkrets 4.⁵² Det var Thorvald Meyers gate 46. I protokollene over de understøttende finner jeg en person med denne adressen, Berthe Marie Gundersen. Det er notert at hun bor på «hjemmet Thorvald Meyers gate 46».⁵³ Når jeg studerer stemmemanntallet for 1915 på denne adressen er det bare åtte av 33 personer som ikke har en stjerne foran navnet. Likevel finnes det ingen beskrivelse eller ytterligere informasjon om Thorvald Meyers gate 46 på digitalarkivet.⁵⁴

5.0 Konklusjon

Med utgangspunkt i fattigkrets 4 har jeg, gjennom denne oppgaven, kommet fram til at årsaken til at fattige i Kristiania fikk suspendert stemmeretten, ved det første allmenne stortingsvalget for kvinner og menn i 1915, hovedsakelig var fordi de mottok fattighjelp på grunnlag av sykdom og alderdom. Undersøkelsen jeg har gjort i forbindelse med denne oppgaven har vist at de understøttede som fikk suspendert stemmeretten hovedsakelig var

---

⁴⁹ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 63

⁵⁰ Stemmemanntallet 1915, Borgerskolen, 32

⁵¹ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 43

⁵² Stemmemanntallet 1915, Grünerløkken skole, 67

⁵³ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 59

⁵⁴ Digitalarkivet: http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/bosted_by/gf01036392214981

eldre kvinner som mottok fattighjelp til livsmidler på grunnlag av deres egen eller ektemannens helse.

Til sammenligning med artiklene til Bergkvist og Hovdhaugen⁵⁵, og Bore⁵⁶ samsvarer mine resultater med at det var flest kvinner som fikk suspendert stemmeretten. På den andre siden tar Bergkvist og Hovdhaugens artikkel et utgangspunkt i to stemmeløse født i 1890, men det kommenteres ikke om denne alderen viser en tendens i Smedgata. Gaten ligger i fattigkrets 6. De suspendertes alder er heller ikke kommentert ytterligere i Bores artikkel. Som et resultat viser min undersøkelse til et perspektiv som ikke før har vært gjort i denne forskningen. Dermed kunne det vært interessant å undersøke videre hvorvidt alder er faktor til suspensjon i andre fattigkretser i Kristiania og resten av landet.

Med tanke på oppgavens omfang hadde det vært interessant å forske videre på om mine resultater i undersøkelsen samsvarer med andre fattigkretser i Kristiania og i resten av Norge. Oppgaven i seg selv kan ikke henviser til en tendens til dette i verken Kristiania som helhet eller resten av landet. Likevel kan den gi en pekepinn på hvorfor de understøttede fikk suspendert stemmeretten i fattigkrets 4, som lå midt i Kristianias østkant i 1915.

---

⁵⁵ Bergkvist m.fl «Fattig og umyndiggjort».

⁵⁶ Bore, «Stemmeberettigede...»

Kilder

Utrykte kilder

- Oslo kommunearkiv: Forstanderen i 4. krets. *Manntall for understøttede ca. 1914-1930*.
- Oslo kommunearkiv: Folkeregisteret, *Statsborgerlig manntall for Kristiania 1915*.

Digitale kilder

- Arkivverket, Digitalarkivet: Personøk, Ole Andreas Andersen.
<http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/person/pf01038310009112>. Lest den 16.05.2013
- Arkivverket, Digitalarkivet: Eiendomssøk, Thorvald Meyers gate 46.
http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/bosted_by/gf01036392214981. Lest den 11.05.2013.
- Arkivverket, Digitalarkivet: Historisk valgomat, Hvem ville du stemt på i 1915?
<http://www.easyresearch.se/s.asp?ID=111789596&Pwd=i8mX0LQW&QID=3160777>.
Lest den 26.05. 2013.

Litteraturliste

- Bore, Ragnhild Rein, «Valgaktuelt 2005: Stemmeberettigede ved Storthingsval gere de norske Borgere...» (Oslo: Statistisk sentralbyrå, 2005).
<http://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/stemmeberettigede-ere-de-norske-borgere>
- Bergkvist, Johanne & Hovdhaugen Unn, «Fattig og umyndiggjort» i Lokal historisk magasin utgave 01 2013. Trondheim: Lokalhistorisk magasin, 2013. s. 10-15
- Myhre, Jan Eivind, *Oslo bys historie bind 3: Hovedstaden Christiania fra 1814-1900*. Oslo: Cappelen, 1990.
- Kjeldstadli, Knut, *Oslo bys historie bind 4: Den delte byen fra 1900-1948*. Oslo: Cappelen, 1990.
- Sundt, Eilert, *Om fattigforholdene i Christiania*. Med bidrag av H. O Christophersen. Oslo: Gyldendal, 1978.

7.0 Vedlegg

7.1 Vedlegg 1:

Personene i vedlegget har vært en del av min undersøkelse. I de følgende avsnittene vil det komme mer informasjon om dem.

Gustav Johansen, født i 1850, bodde i Thorvald Meyers gate 62 og arbeidet som glassmester. I 1915 kom han utfor en arbeidsulykke og ble skadet, men ikke ufør. Den 04.03 1915 fikk han penger til kjøp av medisin. Kostnaden på medisinen er ikke oppført, men han får støtte til dette to måneder etter hverandre i 1915.⁵⁷ Gustav hadde en kone Juliane som var hjemmeværende og de har ingen oppførte barn. Det mest interessante med Gustav sin sak er at verken Gustav Johansen eller Juliane Johansen som bor i Thorvald Meyers gate 62 er registrert med en stjerne i Statsmantallet 1915.⁵⁸ Ifølge manntallet for de understøttende er dette første og siste gang ekteparet får støtte, dermed kan det tydes på at de har tilbakebetalt det skyldige beløpet før valget dette året, eller at noen andre har tatt det av seg for dem. Et annet perspektiv er at understøtte til medisin som enegrunn ikke førte til suspendert stemmerett ifølge Grunnlovens § 52.⁵⁹ Dessverre står det ingen anmerkinger om dette i understøtteprotokollen.

Anders Andersens kone Bertha, født i 1853 som bodde i Thorvald Meyers gate 48 mottar livsmidler grunnet mannens sykdom. På sin side er hun hjemmeværende selv om ekteparet ikke har barn under 15 år. Fra og med 1909 mottar hun et fast beløp i måneden som skal dekke hennes og mannens livsmidler. I 1914 blir Anders Andersen flyttet til et pleiehjem i krets 9, men Bertha fortsetter å motta det faste månedlige beløpet.⁶⁰ Den er ingen anmerkninger som sier noe om hun får et mindre eller større beløp etter at mannen har flyttet. I 1915 er Bertha Andersen som bor i Thorvald Meyers gate 48 markert med en stjerne i stemmemanntallet.⁶¹

I Seilduksgata 24 bodde Vilhelms enke, Karen Augusta, født i 1834. Hun mottar et fast månedlig beløp fra og med 1906 til 1917. Bakgrunnen for dette er sykdom og beløpet skal gå til livsmidler. Noen ganger mottok Karen Augusta også ekstra beløp som 25 kr den 20.01.1910, men det er ikke oppført hva dette skulle brukes til.⁶² I stemmemanntallet 1915 finnes det en Karen Augusta Nilsen, født 1834, som jobber som lagerarbeider og bor i

---

⁵⁷ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende ca.1914-1936, Nr. 63

⁵⁸ Stemmemanntallet 1915, Grünerløkken skole, 68

⁵⁹ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 54

⁶⁰ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende, Nr. 60

⁶¹ Stemmemanntallet 1915 Grünerløkka skole, 68

⁶² Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende, Nr. 25

Seilduksgata 24. Hun har en stjerne i margin og dette viser dermed at hun fikk suspendert stemmeretten⁶³.

I Sofienberggaten 29 bodde Fritjof Lundberg, født 1900, et fast månedlig beløp som skulle dekke husleie og medisiner fra og med 31.08. 1915⁶⁴. Grunnlaget for dette var sykdommen Tuberkulose. Han var for ung til å stemme ved valget i 1915, og kunne derfor ikke bli fratatt stemmeretten. På den andre siden ble foreldrene hans det. Både Martin Lundberg, født 1861, og Anne Charlotte Lundberg, født 1866, som bodde sammen med Fritjof Lundberg, har blitt markert med en stjerne i stemmemanntallet fra 1915⁶⁵. Det som er bemerkelsesverdig med dette tilfellet er at faren var helt frisk og ikke arbeidsløs, men likevel ble begge foreldrene i denne familien markert med en stjerne. I de andre tilfellene jeg har undersøkt har familier kun mottatt understøttelse om enten far også var syk eller ute av bildet. Det er meget mulig at foreldrene selv skyldte penger for tidligere mottatt fattighjelp, men dette er ikke oppført i verken understøttelsesprotokollene eller i hjemstavnsforhørene. Et annet perspektiv er at understøtte til medisin som enegrunn ikke førte til suspendert stemmerett ifølge Grunnlovens § 52.⁶⁶

Johan Martinius Kristiansens enke Olava, født 18.04. 1864, som bor i Thorvald Meyers gate 48 mottar penger til livsmidler fra og med 1914. Hun får et fast beløp i måneden, men det er ikke oppført hvor mye dette er. Grunnen til at hun får fattigstøtte er begrunnet med «syk i hodet» i protokollene.⁶⁷ Hun blir flyttet til kreds ni og det står anmerket «søkte hjelp», det er ikke datert når hun ble flyttet. Sannsynligvis har dette skjedd i forkant av valget, ettersom det ikke finnes en Ingen Olava Kristiansen i Thorvald Meyers gate 48 i stemmemanntallet fra 1915.⁶⁸

I Nordregate 14 bodde ektefellene Andreas Rønning, født 1852, og Trine Rønning, født 1846. De hadde ingen barn under 15 år, og det er heller ikke i stemmemanntallet 1915 oppført noen barn som bodde sammen med dem.⁶⁹ Andreas var murer og Trine var husfrue, da Andreas ble syk mot slutten av 1915 mottok paret et beløp til å dekke legemidler for en måned. Beløpet ble utbetalt 01.12.1915.⁷⁰ Som et resultat er verken Andreas eller Trine

---

⁶³ Stemmemanntallet 1915, Grünerløkken skole, 53

⁶⁴ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende, Nr. 5

⁶⁵ Stemmemanntallet 1915, Sofienberg skole, 52

⁶⁶ Stortingsforhandlingene 1919 Indst. S. nr. 279, 54

⁶⁷ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 38

⁶⁸ Stemmemanntallet 1915, Grünerløkken skole, 62

⁶⁹ Stemmemanntallet 1915, Grünerløkken skole, 35

⁷⁰ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 73

oppført med en stjerne i marginen i stemmemanntallet.⁷¹ På denne måten ble ikke ekteparet Rønning offer for denne loven til tross for at de mottok fattigstøtte.

Magnus Mariussen, født 1852, og hans kone Karen Marie, født 1855, bodde i Sofienberggaten 31, og ble i 1912 understøttende på grunnlag av hans sykdom. Magnus Mariussen hadde jobbet som møllarbeider, men ble ufør i 1912, og mottok fra dette året et fast månedlig beløp som skulle dekke livsmidler⁷². På denne måten mistet både Magnus og Karen Marie Mariussen stemmeretten ved valget i 1915, og dette bevises med at begge er markert med en stjerne i marginen i stemmemanntallet⁷³.

Karl Edvard Eriksen, født 1860, jobbet som typograf og bodde i Kirkegaardsgaten 11 sammen med sin hustru Thea Lovise, født 1863. De mottok et fast månedlig beløp til livsmidler fra og med 1915. Dette er første gangen de får understøtte, og pengene mottar de på grunnlag av mannens sykdom. I desember 1915 blir han overført til et pleiehjem⁷⁴. Begge står oppført med en stjerne i marginen i stemmemanntallet for 1915⁷⁵.

Tømrer Ole Andreas Andersen, født 1856, var ugift og bodde i Øvregate 4 hos familien Berg. I følge understøtteprotokollene var han syk og fikk støtte til medisin og leie den 06.05. 1915. I tillegg til denne informasjonen finnes det en tilleggs anmerkning på Andersen, her står det blant annet at han var arbeidsløs⁷⁶. I stemmemanntallet for 1915, finnes det ingen Ole Andreas Andersen, dermed er det vanskelig å fastslå at stemmeretten han ble suspendert. Dette kan komme av at han var leieboer hos familien Berg, men var oppført et annet sted. På digitalarkivet finnes det en ugift Ole Andreas Andersen født i 1846 som ble folketelt i Trondhjem i 1866⁷⁷. Likevel er det vanskelig å vite om dette er den samme mannen som ble oppført i understøtteprotokollene i 1915.

Tjenestepike Ellen Pettersen, født 1880, i Sverdrups gate 8 mottok understøttelse som skulle dekke leie og medisin den 19.05.15 1915⁷⁸. Dette beløpet mottok hun en gang og hun mottok det grunnet sykdom. Det er også notert at hennes arbeidsgivere dekket beløpet mot at Ellen Pettersen skal ha jobbet ekstra etter at hun ble syk⁷⁹. Som et resultat ble ikke stemmeretten suspendert i følge understøttelsesprotokollene. Dette kommer også fram i

---

⁷¹ Stemmemanntallet 1915, Grünerløkken skole, 35

⁷² Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 20

⁷³ Stemmemanntallet 1915, Sofienberg skole, 52

⁷⁴ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 72

⁷⁵ Stemmemanntallet 1915, Grünerløkken skole, 55

⁷⁶ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 44

⁷⁷ Digitalarkivet: <http://digitalarkivet.arkivverket.no/ft/person/pf01038310009112>

⁷⁸ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 45

⁷⁹ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 45

stemmemnantallet hvor vi finner Ellen Pettersen, født 1880, som bor i Sverdrups gate 8 som ikke er markert med en stjerne foran sitt navn.⁸⁰

I Stolmakergata 8 bodde Olav Eriksen, født 1830, som fikk suspendert stemmeretten ved valget i 1915⁸¹. I følge understøttelseprotokollen for fattigdistrikt 4 slet Eriksen med sykdom og får et fast månedlig beløp som går til leie og medisin fra og med 1915.⁸² Det står også oppført at Olav Eriksen mottar en årlig pensjon på 300 kr i understøttelse. Det er ikke notert når han begynte å få dette beløpet i understøttelseprotokollen⁸³.

Ludvig Larsens enkefrue Gina Nordahl Larsen, født 1850, bodde i Grünergate 11.⁸⁴ Hun arbeidet som avisbud men mottok understøttelse fra og med 1909.⁸⁵ Trangens årsak var livsmidler på grunnlag av sykdom. Gina Larsen mottok et fast månedlig beløp fra 1909 til 1912.⁸⁶ Deretter mottok hun ingenting fram til 1917, hvor det står notert at hun mottok et nytt fast månedlig beløp som dekker skal dekke livsmidler. Gina Nordahl Larsen står markert med en stjerne i stemmemanntallet for Kristiania i 1915.⁸⁷

---

⁸⁰ Stemmemanntallet 1915, Sofienberg skole, 58

⁸¹ Stemmemanntallet 1915, Borgerskolen, 62

⁸² Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 36

⁸³ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 36

⁸⁴ Stemmemanntallet, Grünerløkken skole, 12

⁸⁵ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 32

⁸⁶ Forstanderen for fattigkrets 4, manntall for understøttende Nr. 32

⁸⁷ Stemmemanntallet, Grünerløkken skole, 12